

KERNSTOK KÁROLY LEVELEI KOSZTOLÁNYI KANN GYULÁNAK A BERLINI EMIGRÁCIÓBÓL¹

Berlin 920 4/VIII.

Berlin-W/15 Fasanen str. 41.

Kedves Jules,² Irén, György.³ Kár, hogy bementek, szép ősz, ha van, úgy az arrafelé a legszebb. Írtam neked Jules, megkaptad? Te nem jössz ki? Okos lenne. Pesten szörnyű lesz a tél. A Pestről jött emberek, akikkel beszéltem itt, mind olyan furcsák, van a szemükben valami olyan nyugtalan, ami rögtön feltűnik, s azon kívül mindig tekintgetnek jobbra-balra. Egyszóval rémesen le vannak törve. Ezt nem csak én figyeltem meg, mások is. Tegnap voltunk Pufi⁴ és Reinitz⁵ premierén, elég jól sikerült. Pufi a sótartót és telefont játszott. R. Béla Alfred Kerr-dalokat⁶ zenésített meg. Szép és komoly sikerük volt. Igaz. Kérlek szépen ezt az Ilkának írt levelet, címezze meg Irén és küldje ki postán Ilkának.⁷ Annyi levelet írunk, hogy, no és Ilka panaszkodik, hogy nem kap, talán így biztosabb. Írd meg kérlek egy lev. lapon, megkaptad-e ezt a levelet. Arra is kérlek Jules, hogy valutavásárlás ügyében, ha arra kerül a sor, légy Ilkának segítségére. Most aljasul rossz a korona. Most már kezdek örülni, hogy nem vagyok otthon. Így a piktúramra is nagyszerű hatása volt az emigrálásnak. Ha itt nem adom el és hazahozom, idővel majd meglátod.

¹ A kéziratból kiolvasott leveleket közreadja: Markója Csilla (MTA Művészettörténeti Kutatóintézet), Bardoly István (Kulturális Örökségvédelmi Hivatal). A német szövegek fordításánál közreműködött Hessky Orsolya (Magyar Nemzeti Galéria). A forráskiadás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (Magyar Tudományos Akadémia) támogatásával készült. A levelek lelőhelye: MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár. A leltári számok a levelek sorrendjében: MDK-C-I-17/2025, MDK-C-I-17/2036., MDK-C-I-17/2026, MDK-C-I-17/2028., MDK-C-I-17/2029., MDK-C-I-17/2030., MDK-C-I-17/2031., MDK-C-I-17/2032., MDK-C-I-17/2033., MDK-C-I-17/2034., MDK-C-I-17/2037., MDK-C-I-17/2038.

² Kosztolányi Kann Gyula (1868-1945), építész, festő. Kernstok ifjúkori barátja. A MIÉNK művész-csoport alapító tagja.

³ Kosztolányi Kann Gyula felesége és fia.

⁴ Huszár Károly (1884-1940), színész. 1920-1923 között többnyire Berlinben dolgozott Karl Huszar néven.

⁵ Reinitz Béla (1878-1943), zeneszerző, zenekritikus. 1907-1917 között a *Népszava* és a *Világ* zenekritikusa. A Tanácsköztársaság idején a zenei direktóriumban vállalt szerepe miatt 1920-tól Bécsben élt és Nyugat-Európában koncertezett. 1931-ben tért vissza Budapestre.

Szervusz öreg, öllelek, csókolom kezét Irénnek és csókolom Gyurkát. Ő is ki-jöhetne ide egy kis tapasztalásra.

Öreg híved Károly

26/VIII. 920.

Berlin-Schöneberg, Eisenacher str. 10. Pension Albrecht

Kedves Jules. Megkaptam leveledet, igen örülök, hogy kint voltál te is és hogy jól érezted magadat. Kár, hogy Irén olyan hamar beleunt és már bemegey Pestre, holott most ősszel ott a legszebb, neked is jó lett volna az a Landschaft, amit az őszi verőfény olyan színessé avat. Tényleg ami ott fa, levegő, víz, lomb, hegy az nekem mind-mind a szívemhez van nőve, de ami ember, az, mondhatom neked, azelőtt ezt az érzést nem ösmertem – csak az undort váltja ki belőlem. De annál a szegény félművelt életsorban élő embernél a perfidiát⁸ még csak megérteném, fél, félti a maga kis érdekeit, hanem amit Pesten csinálnak, az örök szégyene az erkölcsi rendnek. Mert hidd el, az a sok kóbor katonatiszt soha azokat a disznóságokat nem csinálta volna, ha mindenféle erkölcsi testület – akadémia, egyetem, Kisfaludy társ., színház, művész egyesület – a maga jellemtelenségével nem adta volna meg az erkölcsi hinterlandot.⁹ S lásd, te is azt írod (hát mit mondjanak akkor az ellenségeim), én politikai babérokra vágytam. Tévedés, én a politikától csak tövist arattam, de nem is vágytam babérra. Csak a milieut, amiben élnem rendeltetett, azt akartam segíteni megváltoztatni, s hogy igazam volt, bizonyítja az a forma, amit most kifutottak. Ez ott volt a magyar társadalom lelkében, ez a tudatlanság, rosszaság, erkölcstelenség és hanyagság, mindez nem máról-holnapra született; ezek alaptényezők voltak. Ennek elpusztítása, és ehelyett egy műveltebb, haladottabb, erkölcsösebb (erkölcs alatt sohasem a sexuálerkölcst értendő) környezet, és annak előfeltételének megcsinálása azáltal, hogy európai kultúra jöjjön a legsötétebb vármegye, parókia stb. berkeibe, s hogy a dolgozó, a művelődés iránt vágyódó, s a nagy emberi szolidaritást érző, s azt az ideológiát valló rétegek kezébe jutva a végrehajtó és irányító hatalom, az volt az a politika melyiknek szerény szolgája voltam, s ezt soha egy percig nem sajnáltam, nem is bánom. Az én esetem is azt mutatja, milyen helyes volt az én premisszám, mert különben ellenem ezt a komizságot, amit csináltak, nem csinálták volna, ha ugyanis nem lenne igaz az, hogy buták és bitangok.

Hát lásd így van ez, Csók Pista aki Ébnert¹⁰ kitérta a helyéből, az nagy fiú, Zala Gyurka, aki rengeteg pénzt keresett, szintén nagy fiú, Takács Zoltán,¹¹ aki szörnyű

⁶ Alfred Kerr (1867–1948), német író, költő, kritikus.

⁷ Kernstok Károly felesége Ujváry Ilona (?–1925), aki ekkor még Magyarországon tartózkodott.

⁸ hitszegést

⁹ hátországot

¹⁰ Deák-Ébner Lajos (1850–1934) festő. 1887–1922 között a budapesti Állami Női Festőiskola igazgatója volt. Az intézmény lényegében a Képzőművészeti Főiskola része volt. Az 1918/1919-es tanév végén

piros volt, most egész halovány a nagy versenyzéstől, amit a Lloydban¹² csinál, nos, egyéb zsványokról nem is beszélek, de ez nem baj, legalább farbát adnak, igazit, s nincs majd megint visszatáncolás. Én ugyan tudom, hogy a haladás és a reakció közötti harc még csak most kezdődik, most jön a küzdésbe Anglia és az angol közvélemény, nem is Oroszország, de Anglia dönti el az újat, s az vagy a teljes pusztulás és a társadalom mai szervezetének bomlásával jár, vagy legyűrik a reakciót, s akkor megfelelő tempóban megkezdődik a javulás Európa-szerte. Mert az, ami nálunk van, az megvan Európa-szerte mindenütt, csak a formák mások, és az osztályerőviszonyok mások. Európaibbak. Egyszóval ez a processzus nem olyan gyors, s én ezzel most már számolok is. Lehet, hogy még a tavaszon kívül nyár és ősz is lesz, míg a dolog eldül, haza majd csak akkor megyek, mert holmi amnesztiára én fütyülök, nekem ők nem adhatnak, mert nem veszem igénybe. Igazán tudom rólad, hogy tudsz embereket gyűlölni, de úgy utálni, mint én őket, azt te se tudsz gyűlöletben.

Itt nem rossz az élet, nagyon európai és béke külsejű. Persze most nyári szezonban nincs semmi. A város tele van azért mozgással, képkiallítások is vannak, expresszionisták, dadaisták és egyéb, de úgy érzem, hogy ez, mint a régi akadémia meghalt, nincs, nem kell. Jön egy új nyelve a festésnek, de azt sem a „Művészet” sem a „Ma” nem képviselik. Biztos, hogy a formáknak az a kötöttsége, amit az iskola adott, a színeknek az a keresése, amit megszoktak, a térnek és dimenzióknak az a szokványos felfogása, az elmúlt, elmúlt úgy mint a neoklasszicizmus, vagy a barokk meg még jobban, az is igaz, hogy az érzéseknek és elképzeléseknek szabadabb szerepe lesz a vízióban, a színek szerepe bontatlanabb, a dimenziókban az arányok kötetlenebbek. Nem független jellemzés ez, együtt él az egészszel. Einsteintól – Leninig, Fochtól – Héjjasig egy nagy összefüggő kavardás az élet ma. S nincs igaza se Leninnek, se Fochnak se Héjjasnak, igaza csak Einsteinnek van, ő gazdagította egy új tudással az életet, ahogy annak a művésznak van igaza, aki egy új vízióval gazdagította a régit, s bár nincs a piktúrában egy ember, de vannak itt is, ott is, akik már sejtetik egy jövődől stílusnak, művészi epochának a quattrocentóját. Egyszóval itt azért szép és jó, mert az ember érzi mindezt, s nem a Fridrich-pör¹³ az a fontos esemény, amivel kél és lefekszik az ember.

Az élet egyébként nagyon drága, márka viszonylatban nem, de korona relatióban nagyon. Egy ember szerényen, lakásban, kosztban, életszükségletben, ruha és lényegesebb bevásárlások nélkül – 2000 M.ból meg tud élni. Azonban már kezdik

többekkel együtt rendelkezési állományba helyezték s ekkor Csók Istvánt is. Csók a Peidl-kormány idején lemondott és visszafizette addigi illetményét. Így elkerülte a felelősségre vonást.

¹¹ Felvinci Takács Zoltán (1880-1964), művészettörténész. 1907-től a Szépművészeti Múzeum munkatársa, 1919-1948 között a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum megszervezője és igazgatója.

¹² Felvinci a *Pester Lloyd* műkritikusa volt.

¹³ Friedrich István (1883-1951), politikus, 1919. augusztus 7. és november 24. között miniszterelnök. A keresztény Nemzeti Párt elnöke. 1921-ben a Tisza-gyilkosságban való részvétel gyanújával rövid időre letartóztatták, de a vádat elejtették.

az árakat emelni, egy tojás egy hét alatt 1.80–2.10 re emelkedett. A pensiók eddig 30 M most már + 10 %. Egy kis műtermet vettem ki 12 M, de a jövő hónapban 15 M lesz naponként. Mégis, ha ki tudsz jönni télire, gyere. Az utazás nem olyan rettenetes. Itt Németországban olyan, mint békében. Jó kocsik, percnyi pontossággal járó D-Zugok. Packträger¹⁴ – kocsi, autó, minden van. Rossz csak Ausztriában, de via Pozsony–Prága egész kitűnő a közlekedés. Azonkívül gyönyörű helyek vannak a Harzban. Lehet, hogyha Ilka lesz, vele én is kimegyek a Harzba. Ott jó ellátás, fűtés, munka várható. Pesten az idei tél nagyon rossz lesz, nem lesz szenetek, nem lesz világítás, nem lesz víz. Jó lesz eljönni, Jules. Gyertek október végén, és hozzátok magatokkal Ilkát is. Beszélhetnél öcsémrel és sógorommal, hogy adják el az ingatlanokat, hogy irigyellek, hogy neked még jókor sikerült. Persze azonnal tenge-rentűli pénzt helyette. Különben Amerikából értesülök, hogy onnan vagy 2 millió magyar készül visszavándorolni haza a 3000 dollárral, ez egyenlő 1 billió 800 milliárd koronával. Lesz mit elvenni tőlük. Talán már alakulnak is ilyen rablólovag részvénytársaságok. Hogy igaz-e, nem tudom, de a dollár vehetésre alkalom lenne!?

No szervusz öreg, ölelek, Irénnek kezét csókolom, Gyurkát csókolom.

Öreg barátod K. Károly

Igaz kérek, írd meg Ilkának új lakáscímemet, Berlin-Schöneberg Eisenacher str. 10. Pension Albrecht.

Ödön öcséd itt volt nálam, nagyon örültem neki, kedves okos ember, meglátszik azonban rajta is az a különös, gondteli arckifejezés ami mindenkin rajta van, aki hazulról jön.

Rémes lehet otthon rendes embernek.

Berlin 920 31/X.

Kedves Jules. No, elmúlt már egy pár hét, nem jött tőlem levél, de ez azért van, mert részben dolgozom, részben pedig mert nincs üres időm erre. Tudod, hogyan van az, amikor az ember egyedül ül otthon, akkor nekilát az írásnak s az utóbbi időben alig voltam ilyen kellemes szituációban. Ma dolgozni nem lehet, mert nagy-takarítják azt a szobát, ahol festek, kimenni még nem megyek ki, mert csurog az orromból a nátha. Utóbbi időben eladtam egypár képet, nem valami nagy áron, de mégis, egyet 4000 M, egyet 1000 M egyet 4000 M és egyet 5000 M ért. Hát ez további 3 hónapra elég lesz. Így kell hónapról-hónapra ellenni, nem a legrosszabb mert egyébként igen emberi az életmódja itt az embernek. Igaz, az ember hallatlan szerény, mindenre van egy nagy nevezője, s ez az, hogy akárhogy is, de mindig jobb, mint az ébredők országában. A hazámból jövő hírek igen szomorúak, az embernek fáj a szíve annak a szép országnak a sorsán, s még mindig vak ott mindenki, mintha csak a pusztulásra volna szánva az egész világ? Mondhatom, a háború előtt kár lett

¹⁴ csomaghordó

volna érte, de aki olyan hitványságot csinált, mint a háború, az tényleg megérdemli a pusztulást. Ugyan én most mindezt nem látom már abból a szűk és materialisztikus nézőpontból, hogy azért és azért tört ki, hogy német kereskedelem, angol imperializmus, francia revanche, nem, nem, ez mind gyerekes okoskodás, itt más nagy törvényszerűségek, hatalmas metafizikus erők dolgoztak, erők, amelyek az emberiség jövő sorsát csak ilyen megrendülésekkel tudták abba az irányba vinni, amelyik az Út. Lásd, ami tudományban, művészetben történt 50 évvel visszafelé, az mind-mind előkészítette a lelkeket, nem a háborúra, de egy más egy új gondolkozásra - érzésre. Úgy érzem, hogy mindaz, ami a háború alatt lelkieken történt, előmunka ahhoz a nagy thesishez, ami majd ma és holnap adatik írásban, és művészetben is megjön és ki fogja fejezni azt a nagy súrlódást, érintkezést, megértést és szenvedést, amit ez a hat év adott Európának. Mert biztos, hogy ez a háború közelebb hozta a világot egymáshoz, s hogy még ennek nincs az államéletben nyoma, annak az az oka, hogy azok az erők, akiknek ez halál lesz, azok az erők még erősek. Biztos, hogy olyan művészi renaissance jön, ahol nem a formanyelv körüli harcok, de az érzések és indulatok fognak folyékony egymásután kifejeződni. Tudod, ezt a nagy ütemű fájdalmat és életet azokkal az eszközökkel (értem alatta azt a fagyos rajzot és egyéb festői víziót amelyet Ingres vagy Kaulbach adott) amelyek voltak, nem lehetett kifejezni, azért előzte meg ezt a kort az a pár ember, aki a nyelvet, a színek és formák nyelvét meggazdagította, előkészítette azok számára, akik most majd ezekkel az új harmóniákkal gazdagodva megteremtik a nagy szimfóniákat.* Manet azért volt, hogy felbontsa a tradíciót, Delacroix, hogy bátor elképzelést adjon, Cézanne, hogy az egyén sajátosságaira vezesse rá az embert, s az utána jövők azért, hogy az érzéseknek és eszközöknek szabadságát mutassák a cél érdekében. (Ha van egy cél - mindent szabad. Szabad a legnyersebb szín, szabad a legtompább valeur, szabad a legegényibb rajz, szabad minden szintézis, csak cél legyen s még egy, az, hogy az emberben kifejlődjön az az érzés, hogy új nagy ügy a szándékolt cél irányában, a készen levés érzése átalakuljon. Azaz, hogy elmúljon és új alakuljon és ne az a készen érzés irányítsa a munkát, amit az ember iskolából, kiállításokból örökölt, hanem az, amelyeket magának ki tudott képezni.) Az időben való hit az az irány, mit a művész magának vegyen, ezen fejlessze magát, s akkor képes lesz az unoton, fáradton túl hangot, formát adni, formáját azoknak az érzelmeknek, amelyek korunkat viszik. Nem a szocialista ízű és tárgyú képek [kellnek] a kornak, hanem azok, amelyeket nézve azok izgalmas víziói a nézőben azt a megrendülést, izgalmat tudják kiváltani, amit neki az élet ad. A Biedermeiereknek kis biederéletkép kellett, bieder formákkal és színekkel, ma más az élet, az érzés, a Weltbild.¹⁵ La Tour, Cézanne, csendéleteikben már benne volt ez az izgalom, a természetnek egy megfeszített figyelemmel látott rajza, formája, s mindez csak kezdete volt annak, ami van, s aminek jönnie kell. Mindezek az emberek előkészítették meglátásaikkal, forradalmaikkal azt a festői (írói, zenei, tudományos stb.) vagy

* Ez [...] az új közelebb hozott embereknek, emberiségnek lesz az óriás kifejezője.

¹⁵ világkép

mondjuk lélek-teremtői erőt, amely óriási érzés szimfóniákat fog tudni kifejezni az általuk szabaddá tett eszközökkel, a háború és egyéb szenvedések adta élet és érzés viharából. Nemcsak egyes emberek, de egy egész generáció lesz. És a lélek produkciónak ez a munkája, ez szolgálja azt a célt, előkészíti az egy-érzésűsítését azoknak az embereknek, akik egy érdekűkké vannak a fejlődésben rendeltetve. De előbb a művészeknek meg kell teremteniök azt a közös érzésnevezőt, az egy érzésnek, egy szenvedésnek, egy reménynek atmoszféráját amelyen át észreveszik egymást, megértik egymást, a gyűlölet helyett egymásra nevetnek, kezet fognak, összefognak, életet teremtenek. Bizony az érzéseknek ezt az útját a művészeteknek hivatása megcsinálni. A többi ember és munkája majd elhelyezkedik ebben az integrált életben azután, amikor az érzés közös nevezőjét a művészetek megteremtették, már teremtik 50 év óta, s előrehaladt is munkájuk, de csak egy egész kis rétegre voltak hatással, akik látták Delacroix-t vagy olvasták Dosztojevszkijt. Ezért jött a háború, hogy közel hozza egymáshoz azokat is, akiknek se látni se olvasni nem adatott meg. A világon óriási a pacifista mozgalom, s meglásd, rövid időn belül elementáris lesz. Itt az ideje, különösen nálunk, ahol az eset nagyon nyers, magán viseli az ország középkori társadalmi és gazdasági tagozódásának minden erkölcsi jellegét + idejét szemétreknek mint Koppány A. D.¹⁶

Bocsáss meg, hogy ilyen kis sovány papíron fejezem be. Vasárnap van, nincs módom mást venni. Ilka beutazási engedélyével itt sok komédia van, azt hiszem mégis jobb lett volna otthon megpróbálni. Holnapra ígérték biztosra. Rengeteg ember a bábája. Az itteni képviselőház alelnöke, Bárkány Mária,¹⁷ egy rendőrkapitány stb. mind befűhrwortolják¹⁸ s mégis lassan megy. Szegény Ilka, tudom, szeretne és jó is lenne, ha itt lenne köztünk. Szervusz, Jules, Öllek, Irénnek kezét sokszor és szépen csókolom, Gyurit csókolom, egyszer ő is írhatna. Két öcséd, Ödönt üdvözlöm.

Barátod K. Károly

Berlin 921 V/20.

No öreg Jules, régen nem írtál nekem, pedig meg-megtehetnéd. Ülök a szobámban, nem mehetek át a műterembe, óriási és gyönyörű zápor van, az otthoni földesúr barátaimra gondolok, jó lenne egy ilyen májusi áldás, gondolom. Képzeld, elkészültem a nagy képemmel, már csak kis jelentéktelen munkáim vannak vele. Örülök, hogy készen van. Hat hónapig dolgoztam vele, képzeld mennyi pénzbe is került. Ha ezalatt kisebbeket festettem volna, sok pénzt kerestem volna, de hát így is jól van, talán még jobban. Ősszel kiállítom itt. Ilka nemsokára utazik haza, visz Fränkelnek¹⁹ 2 képet. Karcsi ma kirándult a Wannseera fürödni, azt hiszem, anélkül

¹⁶ Utalás Koppány vezérre.

¹⁷ Bárkány Mária (1862–1928), színésznő. Bécsben, Berlinben, Frankfurtban játszott.

¹⁸ rábeszélők

is bőrig ázik. Mit szólsz a Tisza-perhez²⁰ és a Persián perhez,²¹ széne Bande. Ilyen rohadt embereket még nem pingált a világ. Pedig ez a világ sok bolondot csinál. Igaz Jules, Ilka kéri Irént, ha elutazna, mielőtt Ilka jön, adja a kulcsokat Giza nénédhez. Nem jössz ide egy kis üdülésre?, itt Európa van. Gondold meg és gyere. Kimennénk a tengerre. Öllelek tégedet és Gyurkát, csokolom sokszor Irén kezét, öreg barátod

Károly.

Berlin 921 15/XII.

Kedves Jules, legutóbbi leveledből látom, hogy mégis csak én ösmerem jobban a ti otthoni sorotokat, látom, hogy ideges vagy. Én ezt már 1 ½ írom, hogy ott előbb-utóbb minden tisztességes embernek meg kell örülnie, különben olvastam egy pesti lapban, dr [...] írja, hogy az otthoni örültek háza mind rogyásig tele van, 15szörös az örültek száma. Szegény Piruth [Piróth?] Kálmán esztergomi főbíró is megörült. No ne ijedj meg, nem mondom, hogy rajtad a sor, tudom ennél okosabb vagy, de hát tudod, nem csodálom a dolgot. Úgyis úgy néz ki az ott, innen nézve, mint egy bolondok háza. Azt az egyet azonban nem értem, hogy te, aki megtehetnéd, nem jössz ki, hogy egy kicsit emberséges kultúr-életet élvezhess. Az a [...], meg nem tudom mi nem lehet elég ahhoz, hogy az ember elfelejtse a többit, no meg arra is kéne gondolnod, hogy java férfikorodban vagy, és így munkádnak több kontrollja és energiáknak több forrása adódna. Mert hiába élünk izgalmas nagy időket, mégis csak festeni kell nekünk, ez a rendeltetésünk. Festeni pedig nem annyit tesz, hogy szépet festeni, hanem hogy eleget tenni, mint művész annak a rendeltetésnek, amire az emberi társadalomban a művész hivatva van. Ez a hivatás olyasmí, mint a barométeré: jelezni az alacsonyabb és magasabb atmoszférákat a lelkiekben. T. i. a festőnek (művésznak, szobrásznak, muzsikusnak, írónak stb.) nem csöndes portrék csinálása a végzete, hanem az, hogy az eljövendő, vagy más itt lévő életprincípiumokat sejtse, vagy fixírozza, hogy az emberiség képzeletét izgassa, vagy megnyugtassa, hogy felébressze, vagy elaltassa. Az emberiség nagy sorsdöntő korszakaiban mindig megrázta a képzeletét: csúcsíves; vagy megnyugtatta: renaissance. – Kubista, futurista, vagy a most kifejlődő neoklasszicizmus. Nem a thorvaldseni²² formában, de a harmóniákban, amely felé megy ma újra minden. Egyszóval otthon nemcsak

¹⁹ Fränkel József (1902-1992), műkereskedő.

²⁰ Tisza István meggyilkolásával kapcsolatban 1920-1921-ben lefolytatott eljárás. Ennek során Fényes László és Kéri Pál újságírókat – Károly Mihály bizalmas embereit – vádolták meg a gyilkos katonák felbujtásával. Bethlen István miniszterelnök látva a „koncepció” csődjét, lezáratta a pert, új vizsgálatot nem rendelt el, s így soha nem kerültek elő a valódi tettesek.

²¹ Persián Ádám (1887-1943), újságíró. Eljárás folyt ellene, mivel a Károlyi-kormány katolikus ügyekért felelős kormánybiztosa volt.

²² Bertel Thorvaldesen (1786-1844), dán klasszicista szobrász.

az emberséges életről nem lehet senkinek fogalma (a libamáj és túróslépény mégsem az) de arról sem, ami az emberiséget új utain kíséri, útját megvilágítja, a művészi irány, amely most a konsolidáció, a megnyugvás felé mutat. Én, látod, ösztönszerűen ezt már évek óta érzem, jelei a legutóbbi kiállításomon is kiállított képeim voltak, most csak sokkal tudatosabban látom. – No, nem jössz ki öreg Globetrotter?²³ Aztán megmondhatom neked, kellenél is itt, a német nénikék olyan nagyon jók. Nem sokat teketóriáznak, nyíltan és őszintén megmondják, ich möchte den Abend mit Ihnen verbringen.²⁴ A kapukulcsot is odaadják iziben. Mi megvagyunk lassan, én jelenleg majd kiáradok, olyan náthás vagyok. Hideg is van, szél is fú, eső esik, két napja őrzöm a kályhát. Ilka, Potyi megvannak. Ilka főz és gondoskodik rólunk, Potyi dolgozik fent, ügyes mint szobrász, úgy is mint Potyi. Be vagyok helyettesítve. Hát szervusz öreg, írj, Irénnek kezeit csókolom, én is szoktam kéthetenként asszonyokkal pókerezni. Gyurkát csókolom.

Öllelek barátod *K. Károly*

II/13 922 Berlin

Kedves Jules, jót mulattam leveleden, öreg, sárban rekedt Globetrotter. T. i. szörnyen tetszik, hogy Te milyen nagy kiszagda lettél. De különben köszönöm neked igen szíves meghívásodat, egyelőre azonban még nem kívánok hazamenni. Nem azért, mert még mindig van elfogató parancs, hanem mert olyan szívből utálok ezt a mai ottant, hogy ezt kifejezni holmi erős jelzővel sem lehetne. Egyszóval értsd meg, öregem, nem a fák, a levegő, a Duna, de egy-két barátomtól eltekintve utálok azt a lelki és erkölcsi atmoszférát, ahol ezek a patkányok, piócák, rablók és gyilkosok vegetálhatnak. Utálok, mint [...] az egész mai levegőt, a Lajtától a Dunáig, a Tiszán túl ott valamivel jobb, de a javulás még nagyon lassú, majd ha az idei tavasszal jön a nagy mennydörgés, s kiönti az ürgéket, patkányokat, s utána felfrissül az ájer, akkor talán látogatóba hazamennék. Akkor megnézem a tanyádat, s benne tégedet, mint fő-fő gazd' uramat. Azt írod, hogy itt sem lehet jobb. Hát nem lehet a két dolgot összehasonlítani. Kétségkívül itt is baj van, de itt hallatlan nagy az élet, otthon pedig rothadás és halál van. Itt ma az egész világ összejött. Mindenki dolgozik, mindenki keres pénzt és megél. És ez a láza a munkának, ez ad itt az életnek sajátos szépségét. Persze tavasz óta is itt örülten megrágult minden, mi tavaly megéltünk 300 M. Ma kell 10.000, egy hónapban. De ez nem jelent mást, mint azt, hogy meg kell keresni a 10ezret, és ez megy. Én most egy csomó arcképet festettem és festek á 15.000 M. De az újonnan megrendeltek már csak 20ért. Azonban, mint mondom, ha a kereset megfelel a drágulásnak, így az egész ügy csak egy számítási újdonság. Penziókban az élet természetesen szintén nagyon megrágult és 120 M alatt napi teljes ellátás nincs. A földalatti, mint ganze Strecke²⁵ 2.50, villamos 1.50 M. Az autó (benzines)

²³ Világjáró, csavargó.

²⁴ Magával szeretném tölteni az éjszakát.

20 szoros, az elektromos 15 x ős. Színházi jegy ohne Stencz 25-30 M. Mit Steuer²⁶ 50-60 M. Cigaretta valamirevaló 60-100 M. Egy keménygallér 15 M, egy zefir ing 300 M. De mindez tégedet közelebből nem kell, hogy érintsen, ezekre neked nincs szükséged.

Egyszóval valószínű, hogy jól megélhatsz, úgy, hogy minden estében színház vagy egyéb züllőben eljárva - de nem autón - körülbelül 6000 M-ból. De akkor aztán megint embernek fogod magadat érezni. Amint, hogy most nem vagytok azok Ti otthon azt nem is értitek. Nemes Jóska van itt egy hónapja feleségével, ők kint laknak a Westendben napi 75+75=150 M. ért, ami nagyon olcsó, de neked egy kicsit kiesik. És már 10.000 M. elúszott, viszont úgy él, mint egy ember. Mondja is otthon erről, hogy úgy lehessen élni, ma az embereknek fogalmuk sincs. Magyarok itt most nagyon sokan vannak, lesznek vagy 20.000 ren. Orosz azonban annyi van, mint a német, lehet úgy körülbelül, ahogy azt a lapok írják, mintegy 400.000. Engem, mikor idejöttem, régi itteni magyarok igen meleg szeretettel fogadtak. Velük gyakran érintkezem. De nemzetközi a társaság, van mindenfajta örömeink. Huszár Pufi is M el és ez idő szerint havi 100.000 M nál tart a keresete. Itt van Biró Lajos,²⁷ aki itt keres pénzt az Ufánál,²⁸ havi 15.000 M. Azonkívül darabjait mind adják U.S.A ban, ottani lapok szerint nagy, erős sikerrel és \$ tantiemmel. Itt van Lengyel Menyus,²⁹ kire ugyanaz áll, mint Biróra. Itt van Fazekas Imre,³⁰ ez is ír darabot az Ufának. Czóbelnek itt szép sikerei vannak, már minden céhbéli ösmeri. Berény is több helyen állított ki, Tihanyi is. Én örömmel rendezek egy kollektívet. Úgy esett, hogy külön állítom ki a nagy képeket, meg is hívták a Secessio-ba,³¹ de én jobbnak gondolok egy kollektívet. Van más kiállításra való vagy 8 nagyobb-kisebb olaj[festmény forma] s addig lesz még 4-5. Rajzom és akvarellem van rengeteg. Ez utóbbiak itt nagyon fontosak. Átmeneti magyar szintén bőven akad. Kaufmann O.³² most egyszerre három nagy színházat épít. Azt mondja, annyi a munkája, hogy nem tudja, hol a feje. Rajzoló sem kap, mind el vannak foglalva. Hát csak az a kérdés, meddig megy itt így. A jobboldaliak már erősen mozgolódnak, s bár nem hiszem, hogy olyasmi

²⁵ Az egész vonalra.

²⁶ Forgalmi adóval.

²⁷ Biró Lajos (1880-1948), író, újságíró, forgatókönyvíró. A Károlyi-kormány alatt egy ideig a külügyminisztérium államtitkára volt. 1919-ben emigrált. Ausztriában, Franciaországban és Németországban, az USA-ban, Berlinben, 1932-től Angliában élt.

²⁸ UFA (Universum Film Aktiengesellschaft) 1917-1945 között működő német filmgyár, illetve stúdió.

²⁹ Lengyel Menyhért (1880-1974), író, színmű- és forgatókönyvíró. A berlini May-Film dramaturgia volt. 1937-ben az USA-ba költözött és Hollywoodban dolgozott.

³⁰ Fazekas Imre (1887-1949), író, újságíró, 1922-től a *Pesti Hírlap* berlini tudósítója. 1925-1926-ban Hollywoodban filmforgatókönyveket írt.

³¹ A berlini Secession kiállítóhely.

³² Kaufmann Oszkár (1873-1956), építész. 1900-1933 között Berlinben élt, mint elismert színháztervező. 1933-ban Palesztinába emigrált, 1939-1941 között Bukarestben, majd haláláig Budapesten élt. Sokat segített Kernstoknak németországi tartózkodása idején.

lehetne, mint otthon, biztos azonban, hogy ez a tempó akkor megszűnne. Mostani nagy sztrájkot is jobboldaliak provokálták. Félelmes volt ez a rettenetes város este, csak a hold és a hó világítottak. Azaz itt Schöneberg-Wilmersdorfban nem volt baj. Baj Berlin-Charlottenburgban volt. De ez is elmúlt, most megy minden, mint a karikacsapás. Bár ez a Wirth kormány³³ egy jó ideig még megmaradna. Hát Isten áldjon, gyere ki. Irént, Gyurkát kézcsókolom, csókolom.

Ölel barátod K. Károly

Berlin 923 jan 10.

Öreg Jules. Te egy öreg, beteg fiú vagy. Nem vágyódom haza. Értsd meg, és hidd el nekem. Ti vagytok egy páran, akiket szeretnék látni, de oda nem vágyódom. Megszűnt a hely és köztem az a kapocs, ami vonzana. Egyedül meg elvan az ember a világon bárhol is. Szébb [...] vidékek pedig vagynak a világon sokak. Oda meg Ti, kedves embereim, szintén eljuthatnátok, ha nem lennétek annyira Pató Pálok. Lásd, azelőtt én ültem meg, Te voltál a legény, aki kódorgott, most umgekehr.³⁴ Te ülsz és én vagyok a cigány. Voltam most Kassán egy kiállítással, volt egypár képem. Jókat vittem, 3 drbot olyant is, ami már eladott. Összesen volt 12 db kép, egy csomó rajz. Rajzok az enyéim, nem volt eladó, csak úgy megmutattam, hadd okuljanak.

Eladtam egy csomót, azaz 5 képet, kerestem 18 ezret, elköltöttem 3 at, haza hoztam 15 ezer C. K. Az ma még sok pénz errefelé is. Voltam a Tátrában, ródliztam, élveztem. Jártam megnézni a szepesi városokat. Te, mi minden van ott, milyen csodás művészete a 14. ik 15. ik századnak. Hallatlan nagyszerű. A szobraik szebbek, mint Veit Stossé³⁵ vagy Riemenschneideré!³⁶ Nyilván azok tanítványai voltak, de egyik-másik jobb mesterénél. Aztán cigányoztam, szánkáztam, és oh, rettenetes kávéházoztam. No, ez utóbbi miatt sem szabad hazamenni. Mert az egy biztosan, ha lassan is ölj méreg. A Vág völgye, Te, az aztán a Landschaft.³⁷ Meg a Hernád völgye és vidéke. Donnerwetter,³⁸ igazán csodás.

Most megint itt vagyok és kezdek pingálni. Mikor akarsz jönni? Májusban, félek, addig felfordul a világ. Lehet, hogy nem. Ki tudja azt megmondani. Próféta csak az, aki ha csak 1 et is \$ vesz Európában. Pedig egy kis kiruccanás kopasz fejednek, Jules, igazán jót tenne. Tehát öregem, szánd rá magadat. Igaz, most marha mód drága lett minden errefelé is. Ilka most jött a piacról, csak kosztra kiadott 8.000 márkát. Hány napra? azt nem mondta.

³³ Karl Josph Wirth (1879-1956), a Keresztény Centrumpárt egyik vezetője, a 1921-1922-ben kancellár.

³⁴ fordítva

³⁵ Veit Stoss (1438-1533), német szobrász.

³⁶ Tilmann Riemenschneider (1460-1531), német szobrász.

³⁷ táj

³⁸ Viharos idő, égháború.

Ma vettünk fel egy új takarítónőt, napi két óra 300 M. Egy font zsír ma még 1500 M. Jövő hétre azt mondják 7000 M. A fene tudja. Vulkan fölött élünk. Az utálatos az, hogy a jobboldali pártok azt mesélik, hogy a drágaság okai az Ausländerok.³⁹ Képzelheted, mennyire szerethetik most őket. Azért van elég belőlük. De ha ez így megy, egy szép napon el kell menni innen is. Talán Svédországba?! Isten tudja. Karcsi most nagyon húz Páris felé! Ott sem lesz minden [forrás] előbb-utóbb: no akkor talán Brasiáliába? – Wer [...] De kell is, hogy jöjjön egy nagy Krach, mert ez így nincs jól sehogy sem. Előbb kell valaminek jönnie, ami egészen rossz, akkor talán?

Tótországban is olyan szörnyű a Krach, az emberek: egy panasz. Csupa csőd, csupa gyűlölet. A cseheket úgy hívják, hogy Mexikáner. [...] Ez lesz a világforradalom. Fájdalom, nem őszirózsás. No szervusz Öregem, öllelek sokszor, Gyurkát is, Irénnek régi szeretettel kézcsókomat. Zsigát, Ödönt, Nemeséket, Pallósékat, Louist üdvözlöm.

K. Károly

1923. ápr. 5.

Kedves Jules, Irén. Hát bizony ez a rossz fiú itthagytott és elutazott Parisba. Nehéz eset, mert most már négy éve sülvé-főve együtt ettük a száműzetés, ha nem is mindig keserű, de som ízű kenyerét, furcsa szó a száműzetés, az ember azt hitte ezelőtt egy pár évvel, hogy ilyesmi csak mese és romantika. Bezzeg nem az, ami bántó és bosszantó az egészben, hogy a bitangokat ilyen sor nem érte, no azért rengeteg jó is van benne, hogy a világ nem is olyan nagy innen. Ha meggondolom, hogy Karcsi vitt vagy 30 ajánlólevelet itteni német, angol, amerikai és francia és orosz és magyar barátaitól oda, hát tényleg ez a világ nem is olyan nagy és izolált. Sőt, ha ma New Yorkba menne, oda is rengeteg baráti kötelék fűz. Ez az emigráció jó oldala, a rossz nem az, hogy nem lehet hazamenni, hanem az az állandó érzés, hogy így elbánhatnak nemes lelkű és hitű emberekkel és mindenki helyesnek tartja azt.* Ez az undorító. Nem honvágy, de undor a gyűlöletig. No jó – Lesz még –

Most várjuk az értesítést Karcsitól, addig is szomorúság és sok könny.

Szervusztok, csókollak hármotokat, Károly

KERNSTOKNÉ LEVELE KOSZTOLÁNYI GYULÁNÉ, IRÉNNEK

Kedves Irénem, ne haragudj, hogy ilyen sokáig hallgattam, de a Karcsi elutazása előtt is le voltam törve, úgy mint most, nem volt kedvem semmihez sem. Már kaptunk tőle egy lapot, több ott levő magyar piktor aláírásával, már nincs egyedül. Sőt, már egy műterem is van kilátásban, akkor legalább mindjárt dolgozhat is. Már nagyon

³⁹ külföldiek

* Egy-két barát kivételével. Levél jött, jól van a fiú. 11/IV

nem szeretett itt lenni, no de rendjén is van az ő szempontjából, egy művész csavargojon a világba, csak nekem rossz. De nincs kizárva, hogy májusba átmegegyek 2-3 hétre hozzá! Még sok mindentől függ. A dalmáciai utunk befagyott. K. nem akar három nap utazni, no meg sokba is kerülne. Hogy hová megegyünk nyáron, még nem tudom, most sok időm nincs és júliusban haza kell mennem. Akkor Károly egy földbirtokoshoz utazik, s ott két portrét fest. Hála isten, mi jól vagyunk, sokat járunk társaságba, naponta 1-2 órakor fekszünk, [...], ezen a héten nekem is háromszor lesznek vendégeim, egyszer vacsorára. Az élet itt most rettenetes drága, az üzletek panganak, senki sem vásárol. Egy pár cipő, igaz hogy szép, ma is 70 ezer m, [...] a legolcsóbb 9 ezer, egy férfi ing 30, a szemorvosnál voltam, egy vizitért 30 ezret fizettem, ha a piacra megegyek, 30-40 ezer m költök, s alig hozok haza valamit. A penzió máma már 25 ezer naponta, de vannak szállodák, Adlon pl. 200. ezer egy napra. Örület.

25/III 925.

Kedves Jules, hát mégiscsak megembereled magadat, azaz hogy nem is olyan nagyon, de mégis.

Levelednek van egy tónusa, ami már más, mint az azelőttieké, amikor még olyan zu ferzichthel⁴⁰ voltál otthoni állapotokat illetően. Dilettantizmusnak mondd a rendszert, all right, fogod még zsványoknak is mondani, majd később, talán egy, talán két évек múltán, amikor Te is fogod érezni áldásos működésüket, mert Jules, azt senki sem fogja otthon elkerülni. Ez a zsvány és gyilkos banda, céltudatosan tesz ott tönkre mindent, míg nem lesz más, mint legelő, de azon sem a birkák, hanem az emberek fognak legelni. De hát látod, bár ez az irányzat az ipar, kereskedelem és városi polgárság és értelmiség ellen, már jó ideje tart, mégis addig, míg az inflációs svindli délibábokat láttatott, mindenki behunyta a szemét és elragadtatással beszélt: consolidációról.

Amíg ott improduktív szervezetek élőködnek, a lejtő mind meredekebb lesz, azokat pedig tartják, mert azok az ő életük, de sokáig már nem lehet, mert nem csak fizetésképtelenek lesznek a nagy cégek, hanem fizetésképtelen lesz az állam is. Ma még van jó bilanc, holnap nem lesz kin adót behajtani akkor itt van a Krach. Milyen mély álomból fogtok ti mind ébredni, már látom most is azt a nyugtalan hánykódást, ami a közvélemény ébredését előzi meg. Ha pedig az álomból halál lesz, minek menjek haza. Pedig hát nem szeretek itt sem lenni, utálom ezt a szellemi epigonizmust piktúrában, írásban, a bölcselkedésekben, utálom hazugsággal és rágalmakkal teli közéletüket, azért ez itt mégis más, mint otthon, mert a lakosság 50 % bátran küzd ez ellen az atmoszféra ellen, s legalább minden második ember velem egy Gesinnungot⁴¹ vall, otthon alig akadna ma még 1 % is. Így hát schwarz

⁴⁰ bizalommal

⁴¹ Nézetet, meggyőződést.

auf weiss⁴² inkább itt élek, mint otthon. És ha nem is gyöngy itt az élet, mégis kontaktusban van személyileg és szellemileg az ember az egész világgal, a világban lévő jobb emberekkel. És hidd el, ez sok, nagyon sok, igen nagy erőt ad az embernek az undor lefojtására.

A piktoroknak nagyjából persze itt sem megy jól, pedig azért nem, mert úgy a piktorok, mint a Kunsthändler, mint a kritikusok, rengeteget vétkeztek az emberek ellen. Annyi bolond szekta erőszakolta rá a maga vélt vagy nem is vélt igazát az emberekre, annyi ember, aki gyűjtött, érzi magát ma (amikor megint tisztul a határ) becsapva, drágán vett képeket elértéktelenedve, hogy nem mernek venni. Azért ha jön jó francia kép Delacroix-tól Cézanne-ig, bizony megveszik. Volt most egy olyan francia kiállítás, csak úgy dültek oda az emberek. Tudok kis Renoir fejről, 40.000 M vették meg, Manet ökrét 55.000 M ért stb., tegnap egy szép meisseneni figuráért 35.000 M. adtak stb. Persze Kokoschka, Pechstein etc., az vorbei...⁴³ aminthogy vorbei Stuck, Klinger stb. Viszont jó Menzelnek óriási ára van, Cassirer⁴⁴ próbálja tartani Liebermannt is, de nem fog soká tartani. Igen ez utóbbi a gazdag német zsidóságnál egyelőre még Sehnsache.⁴⁵ Egy nagy Klinger képért egy utóbbi aukción nem adtak többet, mint 950 M át. Igen, az idő differenciál, csak az igazi belső énből született képek időállóak. Az, hogy egyik másik módi arcképfestő nagy pénzeket kap, nem jelent semmit, Lenbach képei ma szintén letörtek, Bismarck fejei egyéb okokból becsültetnek.

Egyáltalában kivéve Leiblet, Menzelt, Maréest, az utóbbi 30 év piktúrája abgekämpft.⁴⁶ Hans Thoma és Böcklin is tartja magát. Ellenben Hodler teljesen ki van kapcsolva. Egyszóval azok a piktorok, akik párisi relációban sohasem voltak jók, azokra ma rájár az idő oxidációja. Ez különben jellemző az itteniekre, hogy most, amikor Párisz büvköre és tisztult kritikája (amennyiben ott nem német v. lengyel módokról v[an] szó) megint nincs elzárva előttük, úgy röpködnek a párisi fény körül, mint az oktalan legyek és pillangók, akik érzik a büvkört, de nem tudják megérteni.

Csak az olyan egészséges pasas, mint Leibl volt, tudott a maga lábán állni és még Menzel is akkor volt a legjobb amikor Ingres hatása még érezhető volt.

Egyszóval Páris végigsöpört az itteni berkeken. Sőt, a hatása csak ezután lesz nagy, amikor a francia szabadság szelleme az egész itteni közéletet át fogja hatni. Azután majd jön Pest, aki egy-két évvel mindig hátul kullogott és kullog.

Az ugyanis, ha egypár pesti tik⁴⁷ Coty és Guerlaintól illatos és à la Garconne férjjel jár, még nem jelenti attól a nagyszerű szellemtől való átítatottságot. Mert nagyszerű az a szellem, izlésben, luciditásban, emberies, hatalmas érzéseiben. Ex occidente lux, az európai embernek nyugaton kél fel a napja.

⁴² Feketén-fehéren.

⁴³ Lejárt, elmúlt.

⁴⁴ Paul Cassirer (1871-1926), könyvkiadó, képkereskedő, műgyűjtő.

⁴⁵ Vágyott dolog.

⁴⁶ kifűjt

⁴⁷ tyúk

Én dolgozom, néha sokat, néha keveset jénachdem. Jól, és ez a fő dolog.

Örülök, hogy a minden magyar számára kritikus 50-es éveket⁴⁸ nem otthon, de a Nyugaton kódorogva élhetem.

Ha egyszer hazamegyek - végleg soha - mint turista, talán jól is érezném magamat, de a hátralevő életemet inkább arra fordítom, hogy a belső Énemet tisztítva, tisztítgatva, fogalmakat präcizírozva olyan Énemet neveljem, amelynek visszfénye egy jó, nemes, időálló piktúra legyen.

Ilka, Karcsi megvannak, Ilka javulóban, bár a teljes gyógyulás még eltart. Karcsi most erős gymnasztokat is csinál, boxolni jár. Lefogyott, kemény, olyan, mint egy sudár Herkules. Sokat rajzol, szolidan, nem hamarkodva el a dolgot, formáját majd egypár év múlva futja ki. Mindenféle hiúságok a családból ki vannak küszöbölve, kivéve, hogy Ilka este, ha valahová megyünk, egy kis hegyipírt alkalmaz.

Csókolom Irént - Katót - Gyurkát. Ölel tégedet régi barátsággal

Károly

KELTEZÉS NÉLKÜLI LEVELEK

Klauzál u. 8. I. 8. 5 mill

Jó Karácsonyt és b. ú. évet, Irénnek, Gyurinak és Gyurinénak, leider⁴⁹ tervemből, hogy a Tátrában töltjük nem igen lesz valami, kéne 7-8000 cs. k. és az itt is körülbelül 1000 márkányi és az sok pénz, nem szabad 3-4 hét alatt elkölteni, kár, szép lett volna. No így is megleszünk. Az idő ugyan annyira enyhe, hogy kint nemigen lesz karácsonyi hangulat.

Tegnap voltak nagyon eleven választások, a baloldali blokk nagy győzelmével. No Jules, hát még mindig olyan ártatlanok azok otthon? - Nehezen nyílnak szeméitek, de fognak. Tyűh, de nagy lesz a katzenjammer,⁵⁰ azt a kutya-fáját. Miért nem írsz, öreg Jules? - Festesz-e valamit? jómagam eleget dolgozom, sőt, sokszor még éjfél után, ha hazajövök, szintén neki-nekiállok dolgozni Ilka bosszúságára, aki nem tud elaludni. Jó úgy, ha az ágy nincs messze a stafelájtól. Kézcsók Irénke.

Ölelem az embereket, öreg

Károly.

Kedves Jules, lehet, hogy a jövő télen kint leszünk Párisban, én is nagyon szeretném, örülnék, ha ott elcsevegehetnénk. No meg tudod, egy kicsit kíváncsi is vagyok, melyikünk rozsdásodott meg jobban. Karcsi tegnap utazott el via München Florenbca. Lapoknak dolgozott itt - rajzolt - keresett egy kis penyárt, megy eltanyulmányozni.⁵¹ Így

⁴⁸ Az életkorára gondol.

⁴⁹ sajnós

⁵⁰ Másnaposság, fejfájás, macskajaj.

⁵¹ pénzt, illetve eltanulmányozni

hát bizony megint egyedül leszünk ketteskén. Hétfőn lemegyünk Sziléziába a barátunkhoz. Jó lesz egy kicsit napozni. Én már többször vadásztam ott. A bácsinak van egy gyönyörű gyűjteménye, a legjobb franciák, igen jó régi Liebermannok, nagyon jó Menzel, Leibl, Feuerbach, én festettem a feleségét kétszer, egyszer előlről, egyszer oldalt. Derék emberek és roppant szíves házigazdák. Ő is eladott Menzelt (most) 55.000 M, és vett Renoir képet 20.000 M. ért. A 15 év előtti piktúrának, a javának, itt nagyon nagy ára van és van Umsatz. Pedig minden divaton, izmuson felül, a műtárgyak egyetlen valeurje az a becsületesség, amellyel a festő munkája közben a maga dolgát hitte és végrehajtotta. Az ilyen képekben még a kor igazi gravitációja is jobban benne van, mint a szándékoltan keresettben.

Párisban úgy tudom, hogy a Kunstmarkt⁵² igen gyöngé. Nem is szólva arról, hogy ott 3-4000 fr. ért jó mai festők képeit lehet venni, a change⁵³ különbség olyan nagy az ottani árak és az itteniek között, hogy ha az ember itt tud pénzt keresni és ott élni, ça ce n'est pas mal, pas du tout.⁵⁴ Kunsthandlerek⁵⁵ úzik is ezt a tréfát, és hozzák ide az ottaniakat. Így Basler⁵⁶ barátunk (nem t'om ösmered e anno dazumal), aki odakint lanszírozta Utrillót, most itt rendezett egy kiállítást s itt tényleg könnyen elhelyezett 4-500 M.ért képeket, ami Párisban 2-2500 fr.ot jelent. Ja, Scheiber Hugóval csinál itt a Sturm nagy lármát, még eddig nem néztem meg a kiállítást. Der Sturm reizt mich nicht.⁵⁷ Összes lanszírozott művei befagytak. Archipenko, Chagall, ez mind vicc. Sch. H. felkeresett, és mesélte, jó sefteket csinál. Walde,⁵⁸ a Sturm menagerje estélyeket ad tiszteletére, annyi baj legyen, legalább egy szegény magyar fiú jut egy kis penyárhoz. Viszont a Sturm, szegény, itt annyira lejátszotta kised szerepét, hogy immáron ismételtén magyar Hilfstruppékat⁵⁹ kénytelen igénybe venni. No de ez az ű baja. Alors, über, au server, good by, a rivederci, nye poz volim, charaschoff, si hablo espagnol [három héber betű] (Erec Izrael) és az ég áldjon.

Csókolom Irénke kezét - ölelem Gyurit és Katót, öreg barátod

K. Károly

Kedves Jules, Nagyon örülnék, ha látnálak, és ha jönnél. Az idejövételnek egy módja van, útlevelet Berlinbe kérni, azután Regensburgból idejönni. E hónap 6án lesznek itt a választások, utána, azt mondják hivatalos helyen is, lényegesen enyhülni fog ez az egész idegenüldözés. Akkor azután annak, hogy a Chimsee mellett el

⁵² Művészeti piac.

⁵³ Váltó, váltási.

⁵⁴ és ez nem rossz dolog, egyáltalán nem

⁵⁵ műkereskedők

⁵⁶ Adophe Basler (1878-1949), lengyel származású Párizsban élő műkereskedő és kritikus.

⁵⁷ A Sturm nem izgat engem.

⁵⁸ Herwarth Walden (1879-1941), író, könyvkiadó, galériatulajdonos. Az expresszionizmust propagáló

Der Sturm folyóirat kiadója és szerkesztője.

⁵⁹ segélycsapatokat

lehessen tölteni egy pár hónapot vagy hetet, semmi akadálya nincs. Egyébként kisebb bajor városban, mint pld. Rottenburg, Grünzburg, Augsburg, Würzburg stb. mindenütt adnak 3–4 heti tartózkodási engedélyt, minden okvetetlenkedés nélkül. Zádor Pista⁶⁰ járta így most végig ezeket a városokat, (egy itteni Verlag megbízásából csinál 30 rajzot német városokról) és azt mondja ahol 8 napot kért, kapott 28 napot zur Ausübungs einig Handwerkeres.⁶¹

Egyszóval csak itt ebben a ronda Münchenben ilyen utálatosak. München egy halott város a régihez képest. (Télen jobb volt, mint Bécs, mert itt fűtöttek) Kiállításai rosszak. Egyrészt a leggyerekesebb és rossz irányú úgynevezett express. és dadaizmus, másrészt a Kunstverein giccsei az, amit így az életben, gyűjteményeken kívül itt látni. Holmi lelki anzeigungot⁶² csak passzív, azaz jobban mondva tagadó viszonylatban kaphatsz.

Egyszóval München, amióta a lezüllöttekre van bízva, visszasüllyedt arra a sör és Wein wurst városra (wein wurst nélkül) ami az ittenieknek testi és lelki szükségletét illuzionálja. Igaz, e hó 20ától Magyarországot az amsterdami szakszervezeti központ bojkott alá helyezte - írják itt a lapok - ez azt jelenti, hogy levél és egyéb haza és onnan nem jöhet, ez nagyon nagy baj lesz. Ezzel számíts, ha elindulsz, hogy egy ideig nem lehet majd haza és hazulról hírt kapni. Szervusz, a viszontlátásig öllelek

Károly.

Irénnek csókolom a kezét, Gyurkát csókolom és mondd meg nekik, hogy nagyon-nagyon örülök, hogy kimennek Nyergesre.

Remélem, minél hamarább jönni fogsz, mert itten nagyon tetszeni fog minden. Mit csinál Irén néni és Szuzi?

Szuzi írhatna egy pár sort.

Öllelek, Karli.

⁶⁰ Zádor István (1882–1963), grafikus. 1918–1919-ben forradalmi riportrajzokat készített. 1919 után Weimarban, majd Münchenben élt. Később visszatért Magyarországra.

⁶¹ Néhány műve kivitelezésére.

⁶² Talán közlést.